

rubikova kostka

host

stručné
dějiny
uchavců

vratislav maňák

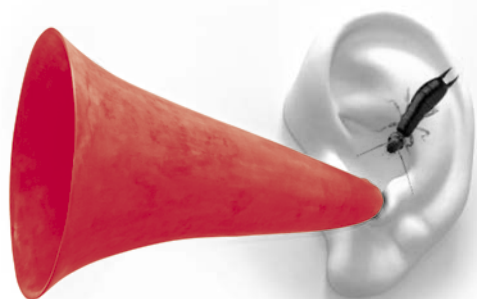
**host
brno
2016**

**r ova
ost a**

**vr tis a
m ák**

**stručné
dějiny
uchavců**

rubikova kostka

vratislav
maňák

Kniha byla vydána
za finančního přispění
Ministerstva kultury ČR
a Nadace Český literární fond

© Vratislav Maňák, 2016
Cover art courtesy
of John Baldessari
Czech edition © Host —
vydavatelství, s. r. o., 2016
(elektronické vydání)
ISBN 978-80-7491-890-2
(Formát PDF)
ISBN 978-80-7491-891-9
(Formát EPUB)
ISBN 978-80-7491-892-6
(Formát MobiPocket)

Škvor bývá často považován za brouka, ale biologická klasifikace hmyzu mu ve skutečnosti přidělila vlastní řád. Svou velikostí sotva přesáhne jeden a půl centimetru a je snadno identifikovatelný díky zploštělému, lesklému tělu, jehož barevná škála sahá od měděných odstínů po uhlounou čern.

Hlavním poznávacím znamením škvorů jsou vlasečnicové, z abdomenu vyrůstající klíštky, kvůli kterým se o nich mluví také jako o uchavcích, ščipkách, uchárech, klíščácích, ornknajprech, záušnicích, stříhavkách, uchovářích nebo hauriších. Nejde navíc jen o tuzemské specifikum; ruština zná výraz uchovětki, srbochorvatština slova uholaže a ušare, němčina pro škvory používá složeninu Ohrwürmer, slovenština název ucholakya a angličtina o nich mluví jako o earwigs. Původ těchto pojmenování je pokaždé stejný. Stojí za ním lidský strach.

Škvoři se přes den skrývají v tmavých otvorech a úzkých škvírách. Vidět jsou teprve v podvečer. Lidé – a děti zejména – je považují za nebezpečné, protože se traduje, že mohou spícímu člověku vlézt do ucha, svými klíštkami propíchnout ušní bubínek a způsobit ohluchnutí. Méně často se uvádí i to, že se škvor umí protáhnout sluchovodem za spánkovou kost, kde prožere měkkou tkáň a ve vyhlodané prohlubni naklade vajíčka. Vylíhlé larvy mají následně hodovat na lidském mozku a člověka připravit o soudnost.

Tyto a podobné varovné příběhy označují entomologové za pověry. Ve výjimečných případech se prý sice může stát, že drobný tvor hledající úkryt člověku do ucha opravdu vlez, rozhodně ale nebude pokračovat dál. Naopak, bude se snažit utéct. Své kleště by škvor navíc v nůžky na lidskou kůži nikdy nepřetvořil, protože by neuměl vyvinout dostatečnou sílu. Slouží mu k jiným účelům: k odstrašení nepřítele, k přenášení potravy, k rozevírání blanitých křídel – ano, byť nevalně, umí i létat – a k péči o potomstvo. Mezi členovci totiž škvoři platí za nebývale starostlivé rodiče.

[...]

Na koberci pod oknem stál velký keramický slon a na něm rostla řemenatka. Když někdo zapomněl zavřít dveře do obývacího pokoje, byly její načervenalé korunky a tmavé listy vidět už od vchodu. Jako dítě míval Ondřej pocit, že na něj zpupně vyplazuje zelené jazyky.

Keramický slon stál pod oknem i ve chvíli, kdy koberec nahradila podlaha z lamina. Z veškeré staré dekorace, která dříve zdobila byt, byl jedním z mála, kdo si tuto zvláštní výsadu zasloužil, a klívii by tak na svém hřbetu nesl i nadále, kdyby ho Ondřejův otec několik dní před oslavou nepřevrhl a kdyby si slon při pádu neulomil svůj ke stropu vztyčený chobot i s oběma kly. Nic se nestalo jen glazovaným uším.

Příjezd

Vrátil se domů. Městem se valil ruch, a když projížděl kolem nádraží, zablácená auta hučela v sevření černé silnice a černých pilířů železničního mostu tak mocně, že přehlušila i skřípění brzdících vlaků.

Dojel až na skvrňanské sídliště. Pod rámy na věšení prádla ležela zválená tráva a panelové domy se zašlými barevnými fasádami připomínaly dětské kostky rozhozené po louce. Byly žluté a hnědé a červené a fialové a bílé a zelené a každý z nich zvědavě napínal k nebi boltce televizních satelitů. Šedá a bez uší zůstávala jen nízká budova mateřské školy, skrytá za keři pámelníků a rudým kovovým plotem.

Jednotlivé pavilony spojovaly dlouhé trakty, okno vedle okna, co okno, to oprýskaný rám. Snad aby si děti vynahrádily to, že jako jediné zůstávají bez barevné omítky, vyzdobily skleněné tabule pestrými obrázky s podzimními motivy.

Když Ondřej u školky v brzkém odpoledni parkoval, poprchávalo a déšť v tenkých čůrcích stékal po velkých červených jablkách a oranžových halloweenských dýních z balícího papíru, které se schovávaly za sklem. Ačkoliv do příchodu prvního sněhu zbýval ještě minimálně měsíc, na jednom z oken už byla připravená také ptačí budka. Kolem ní se ve větru klátily zčernalé a lysé hlavy slunečnic.

Zvedl límec kabátu, chytil kartonovou roli, vyšel napříč liduprázdným sídlištěm a zhluboka vdechoval podzimní vzduch. Chutnal jinak než v Praze a nepáchl výfuky aut; chutnal hořce, po dešti, chutnal nasládle po tlejícím listí, chutnal sladce po vůni z otevřených kuchyňských oken, a protože vítr vál od jihovýchodu, nesl i nakyslou a trpkou chuť kouře z nedalekých strojíren.

Obešel blok, u zabláceného hřiště se tanečním krokem vyhnul zbloudilému staříkovi, který šouravým krokem venčil nevrlého jezevčíka a z dlouhé chvíle se zastavil před výlohou sídlištního antikvariátu.

Malý obchod, poslepovaný krcálek připomínající vlaštovčí hnízdo, stál schoulený vedle jednoho z mnoha domovních vchodů a bylo s podivem, že ho na tomto místě už dávno nenahradila vietnamská večerka. Místo zlatých buddhů a blikajících barevných diod ale ve výkladu opravdu stále ještě stály učebnice, místopisné publikace i jedna velká kniha o hmyzu střední Evropy a nad tím vším visely na tenkých vlascích populární brožované detektivky z edice Rubikon.

Papírový vzkaz knihkupce nalepený z vnitřní strany skleněných dveří zvěstoval: „Vykoupíme staré ročníky celostátních deníků (zejména roky 1986—1997). Bereme i nesvázané.“ Ondřej se úlevně usmál, stiskl kartonovou roli, zkontroloval, zda příliš nepromokla, a poté ji přehodil z pravé ruky do levé.

Měl vlastně povznesenou náladu — byl rád, že se ocitl zpátky.

● **Noviny**

„Pět tisíc milionů.“

„Pět miliard,“ opravuje ho Ópa.

„Pět miliard,“ opakuje Ondřej s pokorou.

Společně sedí za stolem v těsné panelákové kuchyni, na sporáku hvízdá stará konvice a Ópa má ruku položenou na zašlém výtisku Lidové demokracie. Ukazováček, prostředník a prsteníček zakrývají novinový titulek, vidět jsou jen některé slabiky. Ondřej je však luštit nemusí — ví, o čem se na titulní straně píše, protože děda mu noviny z července osmdesát sedm neukazuje poprvé.

Po světě už chodí pět miliard lidí. Po světě už chodí pět miliard lidí a deník informuje o novorozenci ze Záhřebu jménem Matěj Gašpar, kterému pořadové číslo s pětkou a devíti nulami připadlo.

„Mohl jsi to být ty,“ říká Ópa a zalévá si kávu ve sklenici. Než stěny ztmavnou turkem, orosí je na krátko šumivá pára. „Co mohl. Měl jsi to být ty, o tom jsem skálopevně přesvědčený,“ pokračuje a míchá kávu, aby semletá zrnka nezůstávala

na hladině a rychleji sedla. „Sehnul by se nad tebou generální tajemník OSN a fotky z vašeho setkání by se objevily na titulních stranách novin po celé republice. I v televizi.“ Ondřej mlčí a nábožně sleduje dědův ohryzek, který stoupá a padá s každým polknutím.

Mluví, až když je starší. Snaží se oponovat. „Jenže já jsem se nenarodil v Jugoslávii,“ rozčiluje se a je mu třináct, čtrnáct, patnáct.

„To je právě ta chyba!“ nedá se Ópa umlčet a potutelně se usmívá. Když dopije kafe, vrátí noviny do ořechového sekretáře k ostatním *mimořádným rodinným vydáním*.

Bramborové těsto

Bzučákem ho pustili do domu. Prošel kolem oprýskané plástve hnědých poštovních schránek, a protože výtah nefungoval, začal do čtvrtého patra stoupat po schodech. Odpočítával.

2011.

2001.

1991.

1981.

Dekády vydrnkával kartonovou rolí o tmavé sloupky zábradlí. Rozezvučený kov v němém odpoledni panelákové chodby měkce předl.

1971.

1961.

1951.

1941.

1931.

Ondřej nepochyboval, že Ópovi udělá radost. Aby mu mohl popřát a předat dárek přímo v den jeho osmdesátých narozenin, přijel do Plzně s několikadenním předstihem; společná rodinná oslava se totiž chystala až na sobotu. Protože ale pracoval jako středoškolský učitel a ve středu začínaly třídní podzimní prázdniny, mohl odjet z hlavního města okamžitě, jakmile v úterý skončil s výukou, a —

„Ahoj, Hanuše!“ laškovně pozdravil malou korpulentní ženu ve žluté zástěře, která už vartovala v pootevřených dveřích panelákového bytu, a zůstal stát. Ruku s hnědou rolí volně spustil podél těla.

„Ty můj kluku učitelská!“ objala ho a pak vztáhla dlaně vysoko, aby ho mohla popleskat po tvářích, protože byla svému vnukovi pod bradu. „To je taky dost, že se vobjevíš,“ dodala. „Budou vošouchy, tak si pojď dát,“ a zatímco se Ondřej zouval, kormidlovala své tělo pryč z úzké předsínky.

V kuchyni ležel nakyslý pach česnekových stroužků a senná vůně majoránky, v míse z bílého smaltu odpočívalo šedavé bramborové těsto a Ópa seděl u pootevřeného okna s rozečtenými Dějinami habsburského rodu.

„Zbojníku, servus!“ zvolal, když Ondřej přicházel do místnosti a skláněl hlavu, aby se vyhnul cinkrlatům napnutým mezi futry.

„Ahoj, dědo!“

„Dobře, že seš tady, já ti mám hlad jako spisovatel, jenže máma —“

„Neříkej mi tak!“ ozvala se Hanuše od linky.

„— jenže *máma* nechtěla začít vařit dřív, než přijedeš, aby ti to nevystydlo,“ dopověděl, zaklapl knihu a položil ji na parapet vedle zavařovací sklenice, do které dala Hanuše naklíčit šáchor. „Co je novýho v Praze? Pojď, sedni si, sedni si,“ klepal na prosezený látkový polštář staré dubové židle.

„Chceš něco pít?“ zeptala se Hanuše a lžící zabodnutou do kopečku sádla kroužila po teflonu zčernalé pánve. „Koupila jsem ti pivo, dáš si pivo? Nebo až k jídlu?“

„Prosím tě, vždyť řídí,“ namítl Ópa a obrátil se na vnuka. „Jsi tady autem, vid’?“

Ondřej přikývl. Hlasy svých prarodičů poslouchal se skrývaným požitkem; v jejich malém panelákovém bytě totiž zůstávalo vše při starém. Ti dva se stále stejně špičkovali. Hanuše stále nosila zástěru s motivem slunečnic a staré sešlapané trepky. Nad kuchyňským stolem nadále visela vyšisovaná,

zmodralá reprodukce zasněžených škodových závodů, kterou dostala před lety od kolegů ke svému pracovnímu jubileu. Ópa beze změny vysedával pod škodováckým výjevem s knížkou a tureckou kávou a v prstech levé ruky bezděčně převracel nožičku kostěných brýlí. Pro Ondřeje to ani nebyl prostor zastaveného času — ale výslovný návrat časem do doby, kdy luštil slova z novinových listů.

„Tak co jste dneska brali?“ vyzvídal Ópa.

Hanuše naběračkou odebrala těsto ze smaltované mísy a na rozehřátém tuku z něj v pánvi vytvořila kolo bramborové placky, bramboráku, *vošouchu*, jak by řekla celá rodina a celé město.

„Byl výchovnej koncert, takže jsem měl jenom historické seminář... A tam děláme poválečný dějiny. Odsun Němců z východní Evropy.“

Dědovy oči se rozzály zaujetím. „*Vyhnání*, oni by řekli *vyhnání*,“ podotkl a vrhl do kuchyně hrdelní německé „R“: „*Vertreibung*. *Vertreibung der Deutschen*.“

„Už je to tu zas?“ zeptala se Hanuše a naběračku vrátila do mísy s těstem.

Ópa pracoval jako učitel. Život strávil před katedrou s cvičebnicí německé gramatiky a svého vnuka už od první třídy trápil přehláskami, ostrým *ß* a základními frázemi, jež Ondřejovi jako malému chlapci víc než cokoli jiného připomínaly vojenské povely. Ópa předříkával: „*Išajse Ondra unyškové aus Pilzn*.“ A on musel opakovat — v zoologické zahradě, na koupališti, při cestě na představení loutkového divadla i během procházky městskými sady.

Vedle němčiny učil Ópa dějepis. Dějiny byly jeho celoživotní vášní a i nyní docházel dvakrát v týdnu mezi studenty, aby se o ni mohl podělit. Když se před sedmi lety na jedné z rodinných oslav dozvěděl, že jeho vnuk chce na vysoké škole studovat tentýž obor, dmul se pýchou. Od té chvíle Ondřeje zaměstnával všetečnými otázkami a skrytými zkouškami, záměrně ho posílal pro rozličné a většinou zcela zbytečné předměty,

které si objednal v té či oné ulici, a to jen proto, aby mu mohl zadat její starý a dávno nepoužívaný název.

„Ten obchod najdeš na rohu Charkovského nábřeží a Moskevské,“ říkával.

„Je to na půli cesty mezi Hermann-Göring-Werke a Reinhard-Heydrich-Straße,“ radil.

„Nemůžeš to minout, jen před Škodovým domem na třídě 1. máje zahni doprava,“ zdůrazňoval.

Zatímco německy se Ondřej nikdy dobře nenaučil, v tomto případě dědovi neodporoval. Věděl, že hraje hru, pro niž mu dosud chyběl protihráč, a že se jí nesmírně baví. A tak se mu snažil sekundovat. A když se v průběhu studia stal Ópovi rovnocenným partnerem, byly cesty, po kterých se společně pouštěli, o to spletitější — používali staré názvy, otřepaná i dávno zapomenutá přízviska, skutečná jména těch, kteří do historie vstoupili pod pseudonymem, a v dědových očích žhnulo nadšení pokaždé, když ho Ondřej dokázal nachytat.

Hanuše ovšem neměla pro špílce mezi manželem a vnukem pochopení, tím spíš, že Ondřeje neviděla dobrý měsíc.

„Fr-tchrájbunk dea Dójčn,“ opičila se po Ópovi. „Já chci vědět, co je u Ondry novýho, a ne co se stalo v roce čtyřicet pět.“

Ondřej by ovšem mnohem raději hovořil o konci války než o svých posledních týdnech v Praze — a navíc předpokládal, že babička beztak vše podstatné ví od jeho matky; pokud se ho nezeptá přímo, sám o tom začínat nechtěl. A protože si s Hanušinou poznámkou o pětačtyřicátém roce uvědomil, že dědovi dosud nepoprál, postavil se a hledal, kde nechal ležet kartonovou roli.

„Takový odsun je přece mimořádně závažná věc!“ oponoval Ópa ženě u plotny. Bubliny horkého vzduchu v pánvi nadzvedaly středy bramboráků do kulatých hrbolků, polštářů a tváří a rozdrcená snítka majoránky byla jen krupicí pih.

„Může bejt,“ pokrčila Hanuše rameny, obrátila se na vnuka skloněného nad pánví a s úsměvem ho pokárala: „Nečum do

toho jako husa do flašky. Počkej, až to sádlo vychrstne a popálí ti vobličej.“

„Ale prosím tě,“ ohradil se Ópa. „Vždyť měří skoro dva metry. To by to sádlo muselo bejt kaskadér.“

Role ležela za záclonou na kuchyňském parapetu.

„Ópo, já bych ti chtěl popřát k narozeninám,“ řekl Ondřej a chopil se dárku.

„Teď?“ namítla Hanuše a sáhla do kredence pro květované talíře. „Jídlo už je skoro hotový.“

„Skoro,“ zopakoval Ópa, položil brýle, dlaněmi se zapřel o hranu stolu, ztěžka se postavil a zadíval se na vnuka.

Ondřej ve skutečnosti neměl okamžiky blahopřání rád. Přišly mu příliš oficiální, příliš rituální a on nevěděl, jak se při nich chovat. A tak zatímco se křečovitě napřímil — šlo o tak rovný postoj, jaký drží leda školáci při recitačních přehlídkách — a tiskl Ópovu nataženou pravici, jeho oči plaše těkaly po malbě černohnědých škodováckých komínů za dědovou hlavou.

„Všechno nejlepší k osmdesátce,“ vypravil ze sebe tu nejbanálnější gratulaci. „Hodně štěstí a zdraví.“

„Zdraví hlavně,“ potvrdila Hanuše a dřevěnými špachtlemi otočila bramborák.

V Ópových suchých rukou zašustil kartonový tubus.

„Tak se na to podíváme,“ řekl, znovu se posadil, nasadil brýle, sňal krytku, nahmatal ukrytý svitek a opatrně jej vytáhl.

Na ubrusu se žlutým károváním se zhouply novinové listy. Špičky starých prstů udeřily do středu svitku a zamířily do stran; ohnutý papír rozhrnovaly po desce stolu. Když se objevil černě vysázený nápis LIDOVÉ NOVINY z neděle 25. října 1931 a když druhý sešit téhož deníku ukázal datum 26. října stejného roku, prolétl nad zkřehlými novinami zdvojený, nadšený výkřik.

„Nádhera! Ná-dhe-ra!“

Potom se Ópa rozkašlal a Ondřej ho musel plácnout do zad. Hanuše, která předání dárku sledovala se shovívavým

úsměvem, se při pohledu na sípajícího muže zachmuřila. Z lednice vyndala zelenou lahev plzeňské dvanáctky a spolu s otvírákem ji postavila vedle válečných novin.

„Zbojníku, udělal jsi mi obrovitánskou radost. Teď už mi nechybí jediný kus,“ usmíval se Ópa, když dávení spláchl pivem. Otíral si tvář a Ondřej nedokázal rozpoznat, zda mu slzy do očí vehnal jen kašel, nebo i dojetí — vždyť svou sbírku *mimořádných rodinných vydání*, jak schraňované výtisky pojmenoval, kompletoval už bezmála půl století.

První výtisk Ópa pořídil v roce 1964, v den, kdy se mu narodil syn, Ondřejův strýc Jindřich. Nazítří zamířil pro noviny znovu, aby měl i vydání informující o událostech, ke kterým při Jindřichově narození došlo. Když o čtyři roky později přišla na svět Ondřejova matka Renata, kupoval dvojí Lidovou demokracii zas. Stejně tomu bylo v sedmaosmdesátém roce; Ondřejovo narození zastupovaly výtisky ze soboty 11. a pondělí 13. července, přičemž druhý z nich byl kvůli Matěji Gašparovi vůbec nejohmatanější.

Když k Ondřejovi přibyla sestra Michaela, nahradil Ópa zaniklou Lidovou demokracii abonovanými Lidovými novinami. A když Hanuše slavila padesátiny, obdržela ke své nelibosti dva mimořádné novinové výtisky z konce války v Pacifiku.

Nyní Ópovy zažloutlé prsty zálibně klouzaly od záhlaví meziválečných Lidovek k čapkovskému sloupku a dál přes titulky hlavního článku až na podval první strany.

„Vida, vida, zprávy z Berlína. Hindenburg nechal složit novou vládu i přes nevoli jistého křiklouna z Braunau na Innu!“ zvolal nadšeně a jedním dechem dodával: „Ale na jeho jméno se tě ptát nebudu, protože by to byla příliš lehká otázka.“

„Budeme jíst, ty otázko. Nebo už tě přešel hlad?“ ozvalo se od linky. „Otevřeš mi to, Ondro?“ dodala Hanuše a podávala vnukovi sklenici s kysaným křimickým zelím, které podle neměnného receptu zavařovala rok co rok zkraje podzimu.

Ondřej vzal ze šuplíku čajovou lžičku, vejčité lůžko opřel do dlaně a opačný konec lžičky, její útlou špičku, vtláčil pod hra-

nu plechového víčka, aby se do sklenice s bílým zelím dostal vzduch. Ozvalo se tiché lupnutí, jaké vydávají praskající bobule pámelníku, když víčko povolilo, ozvalo se suché klapnutí, když Ópa nasadil na tubus s obdrženími novinami plastovou krytku a ozvalo se tlumené vrznutí, když Hanuše na ubrus jídelního stolu postavila talíř s prvními třemi smaženými bramboráky.

Ópa zamlaskal jako staříčkový sumec.

„Ondráši, tak si pojď dát,“ vyzval vnuka, sám se natáhl po otevřené sklenici, a ačkoliv to Hanuše nikdy neviděla ráda, vidličku nechal ležet vedle talíře a do zelenavých vlasů krouhaného zelí zabořil prsty. Kyselé hádky skládal na polovinu osmažené bramborové placky, chuchvalec vedle chuchvalce. Potom vošouch přiklopil a pustil se do jídla.

Zatímco Hanuše dál a dál rozlévala těsto v pánvi, aby talíře jejího muže a vnuka nezůstávaly ani na chvíli prázdné, spořádal Ópa třetinu zelí, tři bramboráky a vše zalil pivem.

„Plzeňské dvanáctistupňové,“ zkoumal etiketu. „Kdybych tak měl narozeniny každý den.“

„Tak bysme přišli na buben,“ dořekla Hanuše, vypnula digestoř, pánev odstavila z plotýnky a také usedla ke stolu. „Už ti mamí říkala, že dědu oslavíme u vás?“ zeptala se Ondřeje a zarejdila vidličkou v zavařovací sklenici.

„Ne,“ polkl a již poněkolkáté bezděčně zkontroloval, zda mu jídlo neumastilo světlou košili. „Říkala jenom, že oslava bude v sobotu.“

„Do našeho malinkýho obejváku bysme se nevešli, Jindřich rekonstruuje byt a u vás je místa habaděj,“ pokračovala Hanuše, trhala osmažené bramborové těsto na drobné kousky a vkládala je do úst. „Ivana to vymyslela,“ pokývala hlavou na znamení, že s plánem souhlasí.

„Grófka?“ podívil se Ondřej a podíval se na Ópu, který se potutelně usmíval. Potom jízlivě dodal: „To měla naše mamí určitě radost.“

Šlo vlastně o zbytečné konstatování. Všichni v místnosti věděli, jaké výhrady má Ondřejova matka ke své švagrové

a proč ji častuje zlostnou slovenskou přezdívkou. Mezi oběma ženami ležela tisíc a jedna maličkost jako nastražená železa, a kdyby je měl někdo sepsat, vznikl by dlouhý seznam maličerností, výčitek, zlovyků a zanícených šrámů. Ondřejově matce se přičily Ivaniny rychlé a nekompromisní soudy, velebení každé nové dovolené a hanění těch předchozích, řinčivý smích, pohrdání vietnamskými trhovci, byt u nich dříve sama nakupovala, neustálé zaujímání postoje, výrazné líčení, snažila upoutat pozornost, přebírat v rozhovorech slovo... i chvíle, kdy rozhodovala za ostatní.

„Tomu se říká o nás bez nás,“ zasmál se Ópa za stolem.

Hanuše po něm šlehla pohledem a chvatně spolkla sousto.

„Iva o tobě mluví hezky, tak jí nemusíš říkat *grófka*,“ napomenula vnuka. Potom se také napila piva. Sama měla pro snachu slabost a Ópa tvrdil, že ji mívala i Ondřejova matka. Ze všech rodinných setkání, která si Ondřej pamatoval, však znal už jen zdvořilé výměny předem připravených vět, jež Ivana nezřídka opředla zdánlivě bezelstnými dovětky a skrytými narážkami.

Nedalo se přitom říct, že by jeho teta byla falešná. Naopak, obzvlášť k dětem uměla být srdečná a štedrá. Ostatně, sám si to pamatoval, ale už tak o Ivaně dávno nepřemýšlel. Co odešel studovat do Prahy, potkávali se jen velice zřídka a Ondřej zůstal u toho, že je i na něj, stejně jako na jeho matku, příliš... excentrická.

● Mačka

„Počúvate ma vôbec? Veď vám hovorím, že som ju tu videla!“

Když přiblíží oko co nejbliž jejímu, vidí černé linky a zaslhlé krůpějky zelené barvy.

„Ja neviem... Naviem! Niekedy minulý týždeň...“

Když hlavu zakloní, jen málo, jen trochu, vidí i její hlavu, hlavu se špičatýma ušima, červeným čumákem a rolničkou pod bradou.

„Veď tu visela. Priamo tu!“

Když udělá krok, jen jeden krok vzad, vidí ji celou. Je zlatá, ale v šeru pod plachtami hraje její hřbet dozelená. Mává mu přední packou.

„Maneki Neko. Líbí?“

Malý Ondřej otočí hlavu. Asijská kočka štěstí zmizí. Místo ní vidí štosy modré džínoviny, hejna tmavých trik, trsy umělých orchidejí, zástupy bílých botasek, kšiltovky s flitry, masáčové vesty, zahradní trpaslíky, plastové samopaly do hry na vojáky... a vietnamského trhovce.

„Tak to vyskúšame česky: Minulý týden visela p-hřímo tady!“

Jindřich si ho vzal na víkend k sobě. Včera se koupali v řece a šli do kina a nyní ho Ivana zavedla na asijskou tržnici, protože mu chce pořídit věc, kterou si přál.

„Maneki Neko,“ opakuje mužíček. „Líbí?“

Ondřej neodpoví. Slyší Ivanu, slyší, jak na něj vítězoslavně volá: „Andrejko, čo by si vravel na tento kúsok?“

Otočí se, pod nohama mu křupne jemný štěrk. Vidí surfaře na vlně, světla Harley-Davidsona, ploutve delfínů, lesklý hřbet pantera, perutě orla, žraločí čelisti, červenou formuli a vidí i Ivanu, jak stojí mezi osuškami povlávajícími v mírném větru a v ruce drží americkou vlajku, osušku *v barvách* americké vlajky — tu, kterou si přál.

„Jo! Jo!“ volá dětskou radostí. „To je vona!“

Když už je zapláceno, když už se v Ondřejově ruce houpe igelitová taška s hvězdami a pruhy, Ivana se ještě naposledy rozhlédne po vietnamském stanu.

„A tú zlatú mačku si vezmeme tiež.“

Lest

Z károvaného ubrusu mizely talíře, staré ženské ruce a mladé mužské ruce odebíraly příbory a sahaly po prázdné zavařovací sklenici. Z kohoutku začala téct voda.

„Zbojníku, ty už chceš jet, vid’?“ zaznělo.

Ondřej pustil vidličky do otlučeného dřezu a otočil se k Ópovi, který se v úzkém prostoru za stolem soukal do vlněné vesty.

Dědova otázka ho překvapila. K odchodu se ve skutečnosti nechystal, znal Hanušin rytmus; předpokládal, že až umyje nádobí, bude chtít dát vařit vodu na kávu a ze spíže vytáhne plastové plato s lineckými rohlíčky máčenými v čokoládě. Protože byl ale zvědavý, co za Ópovými slovy vězí, neřekl nic.

„Ale kam by jezdil... kam *bys* jezdil?“ podívala se Hanuše na vnuka a potom už zase mluvila k manželovi. „Vždyť je tady sotva pět minut. Tak co ho hned vyháníš?“

„Já ho přece nevyháním. Jenže on ti to sám neřekne, že čím je návštěva kratší, tím je milejší — pro obě strany,“ usmíval se potutelně Ópa a vlněnými oky provlékal dřevěné knoflíky.

Hanuše zavřela kohoutek. „Tak už vážně pojedeš?“ zeptala se tiše a ruce otřela do zástěry. Ondřej poznal zklamání v babiččině otázce, a aby ji trochu obměkčil, položil jí ruku na rameno. Vlastně se jejího ramene jen letmo dotkl prsty.

„Jo, babi, pojedu. Vždyť se ještě uvidíme.“

„No to bysem si taky prosila!“ Do kuchyně se vrátilo její dobrácké hartusení. „Ale určitě ne až v sobotu. Potřebuju udělat velikej nákup! Koupit oleje, brambory, cukry, mouky —“

„Pozejtří totiž vypukne válka,“ ušklíbl se Ópa.

„— a taky máslo, jabka a ořechy na vánoční štrúdl.“

„Ty Ópovi upečeš *vánoční* štrúdl?“

Hanuše pekla štrúdl celoročně, ale jen o svátcích nepoužívala kupovaný polotovar a těsto sama zadělávala, jen o svátcích do něj zavíjela i sekané lískové a vlašské ořechy, jen o svátcích vyměnila rozinky za šťavnaté sultánky, jen o svátcích sněžila nakrájené porce cukrovou moučkou a doplňovala kopcem šlehačky.

„Tak osmdesát slaví jenom jednou. Nevzal *bys* mě zejtra ráno nakoupit, ať to děda všechno nemusí tahat do schodů? Když nám nejezdí vejtah...“

„To víš, že jo,“ přisvědčil Ondřej „Vezmu. Třeba v devět?“ A když Hanuše kývla na souhlas, natáhl se pro svůj balonák. V tu chvíli Ópa vstal.

„Kam ty se valíš?“ divila se Hanuše.

„Přece vyprovodit zbojníka.“

„A to sis na to musel oblíct vestu?“

„Půjdu s ním ven. Potřebuju se provětrat a Karas mi beztak tuhle říkal, ať se u něj stavím.“

„*Provětrat...*“ zopakovala s nedůvěrou. „Ne abys od něj zase přitáh nějakou bichli, máme jich dost. Vždyť v obejváku kvůli nim už vůbec není k hnutí!“ varovala, jenže to už Ópa zmi-
zel v předsíni.

„Kdo je Karas?“ zeptal se Ondřej Hanuše a kroutil rameny, aby si oblečený kabát dobře sedl.

„Ále, jeden lokálpatriot. Dělal se mnou ve Škodovce. Jeho kluk má na náměstí americkéj bar, Pětačtyřicet nebo jak se jmenuje, a tady na sídlišti malej antikvariát. Von se mu vo něj stará. Že se mu na to ve svém věku taky nevykašle, kodrcat se sem tramvají každej den až z města...“

„Třeba chce i v důchodu mezi lidi,“ řekl Ondřej, a zatímco se skláněl, aby ho mohla na rozloučenou políbit, přemýšlel, jestli o Karasovi neslyšel už dřív. To příjmení mu připadalo povědomé a nutně nemuselo zaznít v kuchyni na panelovém sídlišti.

„Lidi? To určitě,“ namítla Hanuše, když její pusa mlaskla na vnukově tváři. „Těch v tom svém zapadlým vetešnictví potká celý procesí... Já bysem to nedělala. Tak teda zejtra ráno. Ahoj.“ A pleskla vnuka do zad.

Ópa už okouněl na schodišti oblečený do zeleného kabátu a Ondřej si v chodbíčce zavazoval boty, když ho Hanuše zavolala zpátky.

„Jo a Ondro!“

Zatrnulo mu. Tak přece jen? Před necelými čtrnácti dny se rozešel s Marií a byl rád, že o tom během celé návštěvy u prarodičů nemusel mluvit — ačkoliv Ópa i Hanuše o konci sedmiletého vztahu věděli od jeho matky. Nyní předpokládal, že se ho Hanuše bude chtít na Marii přece jen zeptat. O okolnostech rozchodu ale vyprávět nechtěl a o chlácholení nestál, takže se do kuchyně vracel obutý a se vzdorovitým pohledem. A protože nesklonil hlavu, rozkomíhal cinkrlata napnutá mezi futry. Cink-cink-cink.

„Když už tady není děda — kdy jsi naposled mluvil s vaší mami?“ chtěla vědět.

„Včera,“ odpověděl nechápavě, protože takovou otázku nečekal. „Říkal jsem jí, že se nejdřív zastavím u vás. Proč?“

„A říkala ti něco?“

„Ne — co?“

Cink.

„Nic o tátovi?“

Cink-cink.

„Ne... co by měla?“

Hanuše si vnuka zpytavě prohlížela. V místnosti zvonily jásavé tóny trianglu.

„Teda vlastně říkala!“ nadechl se a radostně vytřeštil oči, protože pochopil, že o Marii se mluvit nebude. „Říkala, že táta — že táta rozbil keramického slona, co stál v obýváku!“

Hanuši povadla ramena a máchlá rukou na znamení, že tohle slyšet nechtěla.

„Děje se něco?“

„Ne...“ zakabonila se. „Asi, asi ne...“

„Tak kde se loudáš?“ zahřívalo v panelákové ozvěně.

Ondřej sebou trhl.

„Tak jo. Tak čau zejtra!“ otočil se a cvrnkl do zvonkohry tak, že kuchyně padla do jásaveho smíchu — a proto už nemohl slyšet, že se mu Hanuše do zad znovu ostýchavě nadechuje.

Vyšel s Ópou před dům a kvůli jeho šouravému tempu brzdil svůj kvapný, dlouhý krok. Déšť zanechal na barevných fasádách panelových domů tmavé mapy, chodníky byly mokré a pokryté bílými slupkami pámelníkových bobulí.

„S Marií je to škoda,“ řekl Ópa zničehonic. „Ale co naplat, ona se najde jiná... Půjdeme tudy,“ svedl ho na blátivou pěšinu napříč trávníkem.

Ondřej si domyslel, že tím děda považuje nabízející se téma rozhovoru za odbyté, a byl mu za to vděčný. Kolem nedomrhlých smrčků a betonových květináčů došli až k antikvariátu.

„Jdeme dovnitř?“ zeptal se a prohlížel si jejich postavy v odrazu výlohy. Jeho krk nesl místo hlavy vystavenou detektivku. Ópa hlavu měl, zato trup se mu změnil v objemný spis o historii Československa.

„Ne, nemusíme,“ rejdl rukama v kapsách starého hubertusu. „Tenhle kabát... Tenhle kabát je ještě po tátovi tvý babi...“ funěl, „a pořád slouží líp než všechny, který bys dneska koupil u Vietnamců. Nebo v obchoďáku. Á vida,“ v jedné ruce držel zápalky a v druhé krabičku cigaret, „tady je máme.“

Před výkladem zasyčela sirka, Ópa nasál kouř do plic a přivřel oči. Byl náruživý kuřák, přestože krabičky cigaret se neměl dotknout už dobrých čtrnáct let — v červenci 1997 prodělal infarkt a lékaři mu tabák důrazně nedoporučovali. Navzdory jejich radám i navzdory Hanušinu přísnému doзору se ale svého požitkářského kuřáctví nedokázal vzdát a pouze ho omezil na okamžiky, kdy mohl zmizet z dohledu své ženy. Ondřej pochopil, že si chtěl jít po obědě zakouřit a v chvatném vyprovodění vnuka viděl dobrou záminku jak zmizet, aniž by Hanuše pojala podezření.

„Viš,“ vydechl Ópa do vlhkého sídlištního vzduchu hřib modravého kouře, „výhoda tohoto antikvariátu nespočívá jenom v tom, že nabízí poutavou literaturu a že na něj, jak jsi jistě postřehl, není vidět z našeho bytu. To hlavní,“ zdvihl ruku, „to hlavní je chápavý antikvář, který si předchází své zákazníky,“ a s šibalským úsměvem sklepl špičku cigarety do vymytého popelníku z hutního skla, který stál na parapetu pod výlohou.

Ondřej založil ruce, mírně naklonil hlavu a shovívavě se na dědu podíval.

„Moje tajemství je,“ pokračoval Ópa přednáškovým, slavnostním tónem, „že jsem už před časem uzavřel s Karasem nadmíru výhodnou dohodu. Abych si směl tu a tam dát jednu zdravotní ci-ga-ret-ku, nosím mu k prodeji zbytné tituly nebo si pro nové knihy chodím... ale samozřejmě jen naoko.“

Ondřej se ušklíbl.

„Neříkej mi — neříkej mi, že tohle Hanuše neprokoukne.“

„Prosím tebe! Myslíš, že mi kontroluje knížky v podpaždí? Víc než rok...“ Ópův kypící smích přerostl v hluchý kuřácký kašel a on mohl pokračovat teprve ve chvíli, kdy znovu chytil dech, „víc než rok přenáším sem a tam Dějiny habsburského rodu. A navíc mám alibi, protože Karas uvnitř,“ kývnul k výloze, „vykouří krabičku cigaret denně. Vždyť ho znáš.“

„Já?“ sledoval Ondřej kopečky spáleného tabáku na dně medově zbarveného popelníku.

„No jistě.“

„A odkud bych ho měl znát?“

„Nemluvil jsi s ním snad, když jsi dělal diplomovou práci?“

A v tu chvíli Ondřej už věděl, odkud mu bylo Karasovo příjmení povědomé. Poslední rok na vysoké škole strávil tím, že zpovídal desítky účastníků plzeňského června, dělnické bouře, která v jeho rodišti proběhla na začátku padesátých let a patřila mezi první projevy nespokojenosti v celém východním bloku. Babiččin dávný kolega ze Škodovky byl jedním z pamětníků, se kterými o polozapomenuté revoltě mluvil — a jeho vzpomínka se nyní ztrácela v lesklém, kávově hnědém pásku. Původně totiž kvůli nedostatečnému technickému vybavení a později čistě ze zvyku zaznamenal všechny rozhovory na nemoderní, zastaralé audiokazety místo do digitální paměti diktafonu. Samozřejmě věděl, že udělal chybu; nyní hrozilo, že pořízené výpovědi nebude v budoucnu možné přehrát, protože už se nesežene přístroj tak starý, aby to uměl.

Podíval se do výlohy s knihami, podíval se na odraz dědečkovy kouřící postavy.

„Pravda, pravda,“ pověděl by mu s nadsazenou, ale vážně míněnou výhradou. „To jsi to rovnou mohl zapisovat na pergamen.“

Kromě toho si nyní nebyl jistý ani tím, kde se kartonová krabice s neoznačenými audiokazetami ocitla poté, co svou práci dopsal. Věděl, že výpovědi pamětníků poslouchal a zapisoval ve společném studentském bytě i v garsonce, kterou si s Marií pronajali jen pro sebe, také na chatě Mariiny babičky, ve studovně, v knihovně a v bytě svých rodičů. Kde ale kazety

skončily, říct neuměl. Ve spěchu, který ho provázel na konci studia — odevzdání práce, přípravy na státnice, pracovní pohovory — se lapené hlasy pamětníků kdesi ztratily.

Znovu se podíval do výlohy.

„Jak můžeš ty, študovanej historik,“ divila by se postava v obnošeném mysliveckém kabátě, „nechat zmizet takovou matérii?“ A rozhořčeně by tiplela cigaretu.

► Americká

Americká třída, pane, to je... to je klasa. Povím vám, nejkrásnější byla zkraje šedesátých let, vždycky navečer, když se rozsvěcely barevný neóny... člověk si připadal hnedle jako na Západě — ale nedivte se. Plzeň byla vždycky tím nejameričtějším městem v Evropě! Vždyť tady, tady uniformu od strýčka Sama nosili i komunisti.

...

Červená tma, to vám je silnej zážitek, ale *mimořádně* silnej. Já to pamatuju z pětačtyřicátýho, když nás bombardovali Yankeeové. Na konci války byli s těma svejma lítajícíma pevnostma nad Plzní jako doma, a ještě aby nebyli, Škodovka přece furt vyráběla pro wehrmacht, a oni vám ji potřebovali dostat na kolena — a že si servítky nebrali! Kdepa, ta paseka, kterou uměly nadělat jejich Bé sedmnáctky... neuvěřitelný, opravdu neuvěřitelný dílo.

My bydleli nad Elektrou, a když jsme tu noc vylezli z krytu před kino — já byl ještě ucho, osm mi bylo, ale pamatuju si to dokonale — kouř, jenom kouř a všude po zemi sklo. Do dvora rožáku, co stojí na kříži Americký a Škroupovo, totiž padla bomba a ta tlaková vlna vám vysklila celou čtvrť, ale komplet. No, a červená tma navrch. Regulérní, regulérní ohňová bouře, plameny vysoko nad Škodovkou, že je vidí až v Bavorech. Majstrštyk, učiněnej majstrštyk, protože wehrmacht měl tím pádem utrum. On totiž ve fabrice blafnul i sklad modelů, a že to je náakej oheň, když hořej barvy. Uhasit ho trvalo hnedle tejden.

...

Bílej čepec měla naše mamí, velkej bílej čepec. Teda ne že by normálně nosila plzeňskej kroj, to se... to se v tý době už ne-drželo, ale pro Pattonovo kluky se mimořádně vyšvihla: černý střevíce, červený punčochy a přes sukni prvotřídní, ale opravdu prvotřídní baborák. Tak se u nás totiž říkávalo fěrtochu, já se svýho času o folklór poměrně zajímal, to jen tak mimochodem. V tom kroji se vám pořád točila v předsíni, kontrolovala, jestli má u čepce dost naškrobenou holubičku, a jen tak pod fousy, jenom potichoučku si pobrukovala Škodu lásky. Panečku, o takovým přivítání, jaký u nás zažili Američani, o tom si mohli jiný a jinde nechat jenom zdát.

• • •

Červená se line záře znáte? Ten kánon? A teď si představte tisícihlavej dav studentů a škodováků, jak vám tuhle písničku zpívá uprostřed bílýho dne a uprostřed náměstí s Masarykovo pomníkem. Ona sice celá ta doba zkraje padesátejch let byla jenom takovej natuženej, papundeklovej ajfr, ale u sochy před školou se zpívalo od srdce, opravdu od srdce. Obzvlášť když Zdeňka Ripková spustila Plzeňskou věž, škodováci uctivě sundávali čepice... Fantazie, jedním slovem fantazie.

• • •

Bílej m hvězdám v modrým poli by Kail zasalutoval zrovna tak jako tomu sovětskýmu lajntuchu, to si... to si můžete bejt jistej. On sice na rudý knížce i spal, ale čerstvě po válce oblíkal americkou uniformu dnes a denně. Bydlel V Šipce — no, to je ta krátká ulice kolmá na Americkou — a každý ráno si to vykračoval směrem k Mrakodrapu a k Leninhauzu, kde měli stranický kanceláře, a vycíděný knoflíky na uniformě yankeeovskýho důstojníka se mu blejskaly přes půl ulice. Taky ho kvůli tomu po Únoru odstavili od válu a poslali do Škodovky, asi se v imperialistickým mundúru moc odcizil dělnickéj třídě, to se... to se neodpouštělo.

• • •

Červen třiapadesát? Panečku, to byl kolosální, ale opravdu kolosální protest. Těch lidí, co tenkrát vyšlo do ulic! No — srov-

natelný s devětaosmdesátým, to jednoznačně. Já jsem vám v té době chodil na hospodářskou školu a teda ne, že bysem byl dvakrát svědomitej student, to se... to se od šestnáctiletýho klacka nedalo čekat, ale při měně jsem všechny úkoly plnil na výbornou. Abysme si rozuměli, my ještě s Kubou Fertlem, Romanem Vejvodou a Zdeňkou Ripkovou nafasovali od naší češtinářky starý školní portréty doktora Beneše a roznesli je mezi známejma po městě, tajně, pochopitelně tajně. Když se škodovácej průvod vracel od naší školy po Klatovský zpátky do města, koukal se Beneš z každýho druhýho okna.

• • •

Bělohlavej orel měl za socialismu utrum, z toho mohly bejt šeredný, ale opravdu šeredný oplejtačky, kdyby někdo nahlas mluvil o tom, jak nás osvobodili Američani. Třeba nám, nám na střední řediteloval Vladimír Hlaváč, zapálenej, mimořádně agilní komunista — my jsme mu kvůli tomu taky říkali Vladimír Rudoústý —, a ten při srocení na devátýho května tvrdil rok co rok, že do Plzně v pětačtyřicátým nevjel Patton, ale Rudá armáda v americejch mundúrech. Kardinální nesmysl, ale kardinální. Vždyť s jedním z těch *rudoarmějců* moje mami tancovala polku. Jmenoval Will... a černej byl jak bota.

• • •

Červený salvie, rostly tam červený salvie, to vím stoprocentně, každej den jsem kolem nich chodil do školy. Při měně zrovna kvetly, právě tam, co dneska stojí americej pomník, pěkně ve tvaru pěticípý hvězdy, jak si to poručili soudruzi z Leninhauzu. No, oni měli vždycky vytříbený oko. Když škodováci táhli po Klatovský na Masarykovo náměstí, zafungoval na ně takovej záhon jako hadr na vola. Šli do podřepu a pustili se do plení, ale pěkně fortelnýho. Ze salvií nezbyl ani lísteček.

• • •

Bílá, jak ta vám byla bílá, když padla k zemi. Přitom vyložená manekýnka, já si jí všimnul už U Práce. Vemte si to: havraní vlasy až na lopatky, bílej svetřík, navíc hezky knop, aby vynikla figura, pásek jako konipásek a ty nohy... prvotřídní, ale